

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL CARRER DEL PORTAL
DE SANTA MADRONA, 12, BARCELONA.**

Data de la intervenció: 6-23 de juny de 2005

Codi MHCB: 183/05

**Lluís Juan González
Barcelona, desembre de 2005**

Índex

Fitxa tècnica	3
1. Introducció	4
2. Situació geogràfica	5
3. Context històric i antecedents arqueològics.....	7
4. Motius i objectius de la intervenció	10
5. Mètode de treball	11
6. Descripció dels treballs realitzats	12
7. Conclusions	15
8. Bibliografia	16

ANNEXES

- Planimetria
- Documentació fotogràfica

NOM DE LA INTERVENCIÓ	C/ Portal de Santa Madrona, 12
UBICACIÓ	El Raval, Districte de Ciutat Vella Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431139.88 Y: 4581086.84 Z: 5.40 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	6-23 de juny de 2005
PROMOTOR	Telefònica
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Lluís Juan González

1. Introducció

La intervenció arqueològica preventiva de la qual tracta la present memòria, s'ha dut a terme arran de la necessitat per part de l'empresa TELEFÓNICA de realitzar una rasa que permetin la instal·lació d'una nova línia telefònica i una arqueta de connexions al núm. 12 del carrer del Portal de Santa Madrona, de la ciutat de Barcelona. L'obra respon al num. de llicència BATERA01174810 i ha estat duta a terme per l'empresa OCTELSA mitjançant subcontracte.

Donat que aquest indret s'inclou en una zona d'interès arqueològic i alt valor històric, es va creure oportuna la necessitat d'intervenir-hi arqueològicament, realitzant-se un Projecte (codi MHCB 183/05) coordinat pel Museu d'Història de la Ciutat, de l'Ajuntament de Barcelona, i encarregant-se l'execució arqueològica a l'empresa **ATICS, S.L.** La direcció tècnica ha estat duta a terme per l'arqueòleg **Lluís Juan González**, i ha comptat amb la supervisió del Servei d'Arqueologia Urbana del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

Els treballs en qüestió han estat realitzats els dies 6 i 9 de juny de 2005.

2. Situació geogràfica

Com ja hem dit a l'apartat anterior, la intervenció arqueològica s'ha realitzat al carrer del Portal de Santa Madrona, al districte de Ciutat Vella de Barcelona. La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola, entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besós. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besós-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *turons arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins

aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

D'aquesta manera, hem de situar els treballs que aquí ens ocupen en una zona de la Barcelona medieval que comença a formar part d'ella, de manera inqüestionable, a partir del S. XIV, amb la construcció de noves línies defensives, i que aviat es va convertir en el descongestionant d'una ciutat emmurallada amb poc espai per expandir-se.

3. Context històric i antecedents arqueològics

Context històric

Actualment el barri del Raval de Barcelona es troba delimitat perfectament, en tots els seus costats, per tots aquells carrers i avingudes que segueixen el traçat de l'antiga línia de muralles. Així trobem un límit a l'est que el conformarien les Rambles, on es situaria el cinturó de muralles bastit durant el s. XIII i que encara no englobava el barri; el límit al costat nord el situaríem al carrer de Pelai, que també coincideix amb el cinturó de muralles que ja va protegir el barri a partir del s. XIV; per l'est, el Raval quedaria delimitat per les rondes de la Universitat i de Sant Antoni, que igualment segueixen el traçat de les fortificacions del s. XIV, les quals seguirien per l'actual avinguda del Paral·lel fins arribar a les Drassanes, que marcarien el límit oriental del barri.

Pel fet d'haver estat tradicionalment una zona allunyada dels centres institucionals i administratius de la ciutat (de fet, el manteniment de la línia amurallada de la Rambla, bé a indicar que era considerat com un sector secundari dins de Barcelona), així com dels centres comercials i de negocis, l'entramat urbà definitiu de la zona no es va acabar de conformar fins ben entrat el s. XIX. Ja en època romana, el que coneixem com el Raval, quedava situat fora de les muralles; si bé entre els segles IX i XII, a gran part del territori que circumdava l'antiga ciutat romana van anar sorgint nous nuclis de població, les vil·les, al voltat de centres d'ordre econòmic o religiós, normalment esglésies de les quals prenen la nomenclatura, el Raval es va mantenir fins ben entrat el s. XVII com a una zona destinada a l'horta i la ramaderia.

El desenvolupament ràpid d'aquestes vil·les va provocar que quedés obsolet l'antic perímetre de muralla de la ciutat romana, construint-se un nou cinturó amurallat al llarg del s. XIII que tancava la ciutat per les Rambles i que, per tant, no va incloure els terrenys del Raval, que haurà d'esperar fins la construcció del tercer cinturó, ja durant la segona meitat del s. XIV, per quedar inclòs definitivament en l'entramat de la ciutat. Tot i així, la ja esmentada llunyania dels centres institucionals i econòmics del municipi, van provocar que

fins ben entrat el s. XVIII, el barri es presentés com a un territori d'horts i petites explotacions agrícoles vinculades a famílies nobles o a institucions religioses que les arrendaven a camperols de la zona. L'entramat urbà es centrava al voltant de tres eixos conformats pel carrer de Sant Pau, el carrer de Tallers i el carrer de l'Hospital que comunicaven amb les portes de la muralla. Igualment, es notable l'existència de moltes institucions conventuals (el convent dels Àngels, el de Bonsuccés o el d'Elisabets) , sobretot a partir del s. XVI, així com d'institucions de caire docent o assistencial (com ara l'Hospital de la Santa Creu, ja existent al s. XIV, o la casa de la Misericòrdia). Però a partir del s. XVIII, el creixement demogràfic i econòmic i l'arribada de l'activitat industrial que ja no tenia cabuda dins els antics barris gremials de Barcelona, sobretot al de Sant Pere, provoca una profunda transformació al territori que aquí ens ocupa; el Raval serà ara una zona amb amplis terrenys edificables, la qual cosa suposa la formació de la xarxa urbana en part encara visible avui en dia, i que quedarà clarament definida durant el s. XIX. D'ençà aleshores, el Raval es converteix en un barri d'activitat industrial i de residències populars, esperit aquest darrer que ha conservat fins els nostres dies.

Les Reials Drassanes

És obvi que les Reials Drassanes són l'edifici més destacable del sector de l'antiga Barcelona, que aquí ens ocupa, juntament amb part de les fortificacions integrades al conjunt i que encara es poden contemplar. Les primeres drassanes de la ciutat sembla que estigueren situades al carrer de Regomir, on romangueren fins el s. XIII, quan Pere el Gran va iniciar la construcció d'unes noves instal·lacions a l'emplaçament actual. L'escassetat de recursos i diferents temporals que afectaven la zona, va provocar un avenç lent dels treballs, situació que es va solucionar el 1378, amb l'acció conjunta de la Diputació del General, el rei Pere el Cerimoniós i el Consell de Cent, que van agilitar les obres i les encarregaren al mestre Arnau Ferrer. Així les noves drassanes quedaren conformades per vuit naus perpendiculars a la costa, amb arcs de mig punt sobre pilars, i coberta de fusta a dues aigües; igualment era destacable el pati fortificat, ja existent en l'època anterior, amb torres als angles, de les quals se'n conserva una.

Amb la construcció del nou cinturó de muralles a mitjans del s. XIV, la part oriental de les Reials Drassanes van quedar englobada a la nova infraestructura, aprofitant-se les torres per crear un nou accés a la ciutat que seria conegut com el *Portal de Drassanes*. D'ençà aleshores es van anar succeïnt les ampliacions de les naus, sobretot durant el regnat de Joan II a principis del s. XV, i durant el s. XVII, ja amb l'edifici pertanyent a la Generalitat. Després de la Guerra dels Segadors, fou ocupat per les tropes de Felip IV i es va convertir en baluard defensiu, inciant-se diferents modificacions a l'interior, com ara la construcció d'un pati i la unió de dues naus per formar una de sola. Finalment, serà un cop acabada la Guerra de Succceió quan es faran les darreres modificacions a l'edifici, seguint un projecte del militar Próspero de Verboom, intentant crear un complex defensiu similar al de la Ciutadella, per la qual cosa es van expropiar diverses cases situades al final de les Rambles.

Durant el s. XIX, es va plantejar la demolició de les Drassanes, juntament amb la muralla de mar, però finalment només es va veure afectada la façana oriental, i el 1935, quan l'exercit va cedir l'edifici a la ciutat, aquest fou restaurat per la Diputació de Barcelona sota direcció d'A. Florensa, podent-se contemplar actualment com a seu del Museu Marítim.

Antecedents arqueològics

Són diversos els treballs realitzats a la zona amb resultats desiguals, essent els més destacables els duts a terme dins del recinte de les Drassanes. Així trobem diferents sondejos fets per A. Gómez (GOMEZ, 2000) i D. Calpena (CALPENA, 2000 i 2002), que permeteren arribar fins als estrats geològics a diferents naus de l'edifici i al mateix temps documentar un mur del s. XV que fou amortitzat arrel de les reformes desenvolupades entre els ss. XVII i XVIII. Els treballs realitzats a la zona exterior de les Drassanes, com els duts a terme per V. Camarasa (CAMARASA, 2002) a la pròpia avinguda Drassanes, han resultat, ara per ara, negatius.

4. Motius i objectius de la intervenció

Tal i com ja hem indicat en els apartats anteriors, els treballs arqueològics duts a terme han estat propiciats per la necessitat de l'empresa TELEFONICA de realitzar d'una rasa que permetin la instal.lació d'un cablejat per establir una nova línia telefònica i una arqueta de connexions. El fet de que la zona afectada estigui situada en un indret d'interès arqueològic i alt valor històric, com hem vingut explicant en l'apartat 3, ha donat peu a que es considerés la presència d'un control arqueològic preventiu en vistes a la possible aparició de restes i d'estructures, seguint el procediment establert per la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Podem resumir l'interès històric i arqueològic de la zona on s'han de dur a terme els treballs en diferents aspectes. Per una banda, l'indret es troba situat al costat de les Reials Drassanes de Barcelona (s. XIV), un dels edificis més representatius del gòtic civil de la ciutat i d'Europa, i justament en una de les zones que es van veure afectades per les reformes dutes a terme a mitjans del s. XVIII. Així mateix, tot aquest sector estaria vinculat al cinturó defensiu de la part oriental i meridional de la ciutat, concretament al Portal de la Santa Madrona, que dona nom a l'actual carrer i que menava cap el camí de Montjuïc. Finalment, i parlant a nivell general, tot el barri del Raval es pot considerar com una de les àrees d'expansió de la ciutat medieval, sobretot a partir del s. XVI.

Tots aquests motius creiem que justifiquen per sí sols la importància de dur a terme els citats treballs arqueològics a la zona per tal de localitzar i documentar les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, procurant obtenir la màxima informació de l'àrea i així complementar els estudis realitzats fins el moment.

5. Mètode de treball

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per E. C. Harris i A. Carandini.

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (UE), que els individualitza els uns dels altres. Cada UE es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, situació en les plantes i seccions i posició física respecte a la resta d'UE del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

6. Descripció dels treballs realitzats

El dia 6 de Juny de 2005 s'incien els treballs per tal de dur a terme la instal·lació d'un nou cablejat telefònic al núm. 12 del carrer del Portal de Santa Madrona, de la ciutat de Barcelona. Segons el projecte d'obra presentat al MHCB, es preveia l'obertura d'una rasa de 23 metres de llargada, per 0,40 d'amplada (tret del sector on s'havia de col·locar l'arqueta de connexions, on es va obrir una amplària d' 1 metre) i 1,10 de fondària, en forma de L i amb una orientació N-S. Aquesta rasa s'ha denominat amb el núm. 100, mentre que les diferents UE documentades s'han anat numerant a partir del núm. 101, correlativament.

D'aquesta manera es va procedir a l'obertura del subsòl, amb martell compressor¹. El primer nivell documentat (UE. 101) ha estat el paviment modern del carrer, format per lloses de formigó de 20 x 10 x 8 cm., a més de la seva preparació de formigó (UE. 102), la potencia de la qual oscil·lava entre els 20 i els 25 cm. Per sota d'aquest paviment es va documentar un nou estrat (UE. 103), format per sauló barrejat amb material constructiu, que sol ser el sediment utilitzat habitualment per al farciment de les rases realitzades per la instal·lació de serveis; tot aquest sediment es va anar traient de manera manual, amb pic i pala, fins arribar a la fondària necessària, que en cap cas fou superior a 1,10 m. Un cop oberta la rasa, es va procedir a col·locar l'arqueta de connexions² i les conduccions per la xarxa telefònica³, colmatant-se amb

¹ Veure Annexes, fotograf. 1 i 2

² Veure Annexes, fotograf. 6

³ Veure Annexes, fotograf. 7

formigó⁴. Així doncs, sense cap incidència a destacar, es van donar per acabats els treballs a que fa referència aquest informe el 9 de Juny de 2005.

⁴ Veure Annexes, fotograf. 8 i 9

7. Conclusions

El resultat de la intervenció als carrer Portal de Santa Madrona, 12, amb codi MHCB 183/05, constata la inexistència de restes arqueològiques rellevants a la zona afectada, podent-se parlar de resultats negatius.

L'estratigrafia que s'ha pogut documentar ha consistit en una seqüència contemporània formada per una capa de lloses que conformen el paviment del carrer, cobrint una capa de preparació de formigó. Per sota d'aquesta capa de formigó ha aparegut sauló barrejat amb argil·les i material constructiu, que cobria serveis moderns (aigua, gas, electricitat), sense que s'hagi observat l'existència de cap estructura o resta arqueològica de cap mena. Podem dir que es tracta, doncs, d'una zona molt afectada per intervencions anteriors destinades a la instal·lació d'aquests serveis subterranis.

L'escassa profunditat de les rases realitzades (amb un màxim de 110cm.), ha impedit documentar les cotes inferiors, per la qual cosa no es pot descartar que hi hagi restes arqueològiques per sota d'aquestes.

8. Bibliografia

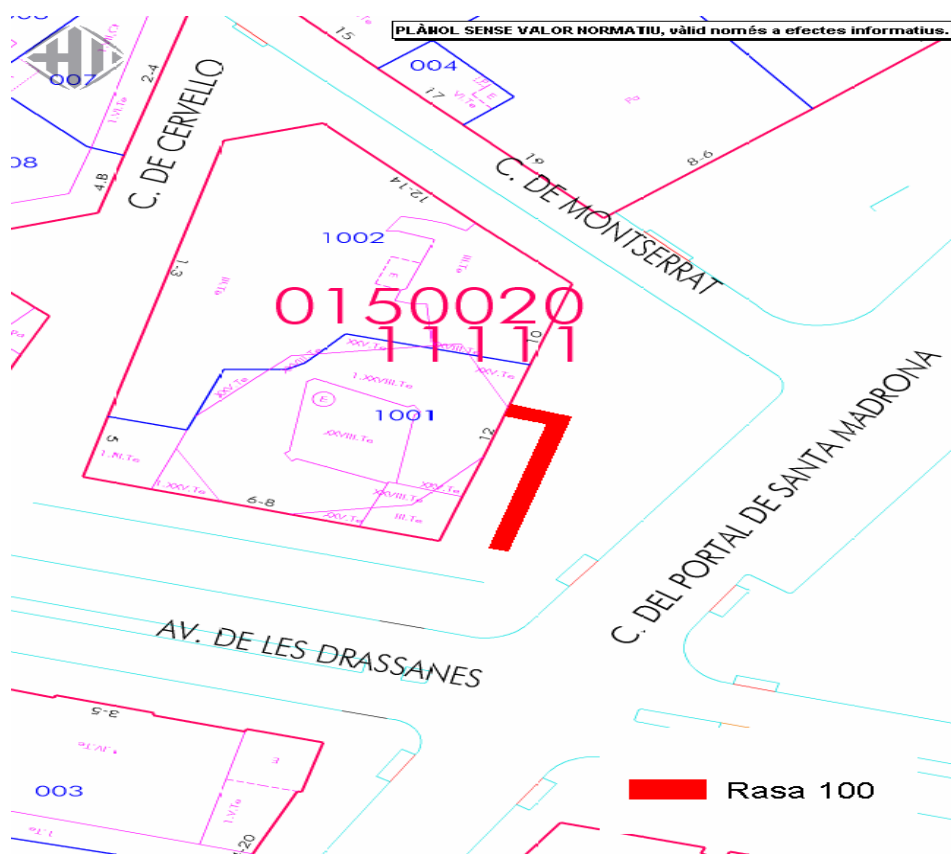
- **AAVV.-** *Actes del I congrés d'història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història. El Pla de Barcelona i seva història.* 1982
- **AAVV.-** *Història de Barcelona*, vol. 2, 3, 4, 5. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1992.
- **AJUNTAMENT DE BARCELONA.** *Urbanisme de Barcelona.*
<http://www.bcn.es/urbanisme/>
- **CALPENA, D.-** *Memòria d'intervenció del control arqueològic a les Drassanes Reials .* Barcelona, 2002.
- **CAMARASA PEDRAZA, V.-** *Memòria d'intervenció del control arqueològic al carrer Nou de la Rambla, 25.* Barcelona, 2001.
- **CAMARASA PEDRAZA, V.-** *Memòria d'intervenció del control arqueològic a l'Avinguda de les Drassanes, 3.* Barcelona, 2002.
- **CAMARASA PEDRAZA, V.-** *Memòria d'intervenció del control arqueològic a l'Avinguda de les Drassanes / Carrer del Portal de Santa Madrona.* Barcelona, 2002.
- **CIRICI, A.-** *Barcelona, pam a pam.* Barcelona, 1976.
- **GARCIA I ESPUCHE, A.-** *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial.* Barcelona, 1986.
- **GÓMEZ, A.-** *Memòria de la intervenció arqueològica a les Drassanes Reials de Barcelona.* Barcelona, 2000.

ANNEXES

Planimetria

Documentació fotogràfica

Planimetria

Documentació fotogràfica

Fotografia núm. 1: Obertura de la rasa 100

Fotografia núm. 2: Obertura de la rasa 100

Fotografia núm. 3: Rasa 100 un cop oberta

Fotografia núm. 4: Rasa 100 un cop oberta

Fotografia núm. 5: rasa 100 un cop oberta

Fotografia núm. 6: Arqueta de connexions ja instal.lada